

DOI: 10.46340/ephd.2022.8.2.3

Maryna Mazur

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5371-490X>

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

THE QUINTESSENCE OF JUNGIAN ARCHETYPE AS INNATE PSYCHIC STRUCTURE OF PERSONALITY IN THE HISTORICAL-PHILOSOPHICAL CONTEXT

Марина Мазур

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

КВІНТЕСЕНЦІЯ ЮНГІВСЬКОГО АРХЕТИПУ ЯК ВРОДЖЕНОЇ ПСИХІЧНОЇ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

The article is devoted to the conceptual analysis of the Jungian archetype, as the innate psychic structure of personality in the historical-philosophical context. Firstly, it was established a difference between instincts, as physiological manifestations of the libido (vital psychic energy), which can be embodied in symbolic images and fantasies and archetypes – psychic substrates, that are produced by the collective unconsciousness. Secondly, it is noted, that archetypes, as archaic prototypes can restore in human memory the sacred connection between past events and the present moment. Thirdly, it is shown, that the determining function of the archetype, as a «universal matrix», is the accumulation and translation (representation) of the collective experience of mankind. Fourthly, it is substantiated, that archetypes are genetically inherited psychic structures that influence human behavior and thinking. Fifthly, it is pointed out that archetypes are energetically powerful structure-forming elements of the collective unconsciousness, which can generate impulses capable to modify a person's consciousness intentions. Sixthly, it is elucidated, that archetypes manifest in human consciousness in the form of a variety of psychic phenomena and emotional reactions, that can awaken intuition, which can warn a human even about mortal danger. Seventhly, it is specified, that the final stage in the process of individuation (development of the Self) is the integration of two opposing instances of the psyche of the personal unconsciousness and the collective unconsciousness, which takes place in the «territory of consciousness». Eighthly, it is emphasized, that the key mission of the hero is to pass the stage of initiation, which returns him to the archaic origins of being and is for him the pledge to the spiritual renewal and development of personality. Ninthly, it is revealed, that hero must make the right choice and step out of his own «comfort zone» into a new reality, which contributes to his self-improvement.

Keywords: personality, archetype, transformation, collective unconsciousness, individuation, alchemy, Self, libido.

«Код непередбачуваності, як символ поведінки людини».

© О. Г. Асмолов (1949 р.н.)

«Тому я знову повертаюся до самого себе і знаходжу там якась глибоке лоно, глибше самого некла, бо й з останнього біда виганяє мене: не уникнути мені себе самого! Тут я хочу осісти, і тут я хочу залишитися».

© Йоан Екгарт фон Гохгайм (майстер Екгарт)(бл.1260 – бл.1328 рр.)

«Все вже досягло зрілості, і найбільше – особистість».

© Бальтасар Грасіан-і-Моралес (1601–1658 рр.)

Вступ. Архетипи є вродженими психічними утвореннями, енерго- інформаційними згустками, що містяться в колективному безсвідомому. Архетипи є універсальними прообразами, які приховують таємницю людського буття, що сягає корінням в надра родової пам'яті. Також відомо,

що архетип, як амбівалентна структура, може, як позитивно так і негативно впливати на емоційний стан і поведінку людини. Окрім того, архетипи повертають людину до витоків її минулого і у такий спосіб допомагають їй якнайшвидше завершити процес індивідуації (досягнути цілісності).

Метою дослідження є розкриття квінтесенції юнгівського архетипу, як вродженої психічної структури особистості в історико-філософському контексті.

Виклад основного матеріалу. Термін «лібідо» був запозичений австрійським психоаналітиком Зигмундом Фройдом (1856-1939 рр.) у німецького лікаря-психіатра, сексолога, що досліджував феномен гомосексуальності Альберта Молля, який є автором роботи «Дослідження сексуального лібідо» (нім. «Das Studium der sexuellen Libido» –1898) та австро-угорського лікаря-невролога Моріца Бенедикта (прим. див. роботу «Електротерапія» (нім. «Elektrotherapie» –1868). Інтерес до досліджень лібідо, як психічної енергії проявляли німецький лікар доби Просвітництва Франц Антон Месмер, а також такі філософи, як Анрі Бергсон, Фрідріх Ніцше, Артур Шопенгауер та ін..

Для Зигмунда Фрейда лібідо, як інстинкт життя, є енергетичним компонентом безсвідомого, що керує процесом сублимації. Його учень швейцарський психоаналітик Карл Густав Юнг (1875-1961 рр.) на відміну від свого наставника запевняє, що лібідо є творчою енергією, яка знаходить вихід у зануренні в духовні практики, релігію або проявляє себе в примітивних та невтамованих прагненнях до (а) знань (лат. *libido sciendi*); (б) чуттєвої насолоди (англ. *concupiscence*) (лат. *libido sentiendi*) і (в) влади (панування) (лат. *libido dominandi*). Серед богословів та мислителів, які використовували дані поняття у своїх працях можна виділити Святого апостола та євангеліста Іоанна Богослова, середньовічного філософа, християнського теолога, єпископа Гішпонського Августина Блаженного та голландського католицького богослова і єпископа Корнелія Янсена (Янсена). Вони так само, як і апостол Павло засуджували згубні пристрасті, що підштовхують людину до вчинення дій, які можуть негативно позначитися на її подальшому житті.

Досліджуючи погляди на лібідо корифеїв психоаналізу Зигмунда Фрейда і Карла Юнга, американський юнгівський психоаналітик Сьюзен Роуланд підсумовує, що «лібідо для Фрейда – це психічна сексуальна енергія. Юнг, як правило, звільняє це слово від занадто свідомого визначення; його лібідо просто позначає психічну енергію у всіх її мінливих властивостях. Звичайно, психічна енергія може проявлятися як сексуальність в певний момент життя людини. Однак для Юнга, лібідо не може бути обмежене простим «знаком» сексуального походження Самості («я»), оскільки наші витoki лежать глибоко в нумінозному сновидчому світі буття» (прим. напівжирний шрифт і курсив автора – *Сьюзен Роуланд*) (прим.: переклад тут і далі по тексту мій – *М.М.*)¹.

Варто висвітлити той факт, що інстинкти так само, як і архетипи є джерелами енергії, що керують протіканням психічних процесів. Важливо також сказати про те, що еволюція, яка відбувається на енергетичному рівні, нагадує електрохімічний процес (перетворення хімічної енергії в електричну), що відповідає принципу дії гальванічного елемента. З точки зору хімії та фізики основою цього процесу є окисно-відновна реакція, яка виникає між різнойменними зарядами – цинковим електродом з негативним зарядом(анодом) і мідним електродом з позитивним зарядом(катодом)(див. схему гальванічного елемента англійського хіміка і фізика Джона Фредеріка Данієля і німецько-російського фізика Бориса Семеновича Якобі).

Водночас Карл Юнг у своїй роботі «Психологічні типи» (1921 р.) апелює до думки середньовічного німецького теолога, філософа і містика Йоана Екгарта фон Гохгайма (майстра Екгарта) (бл.1260-бл.1328 рр.), який робить акцент на тому, що «лібідо витягує себе із зовнішнього об'єкта і занурюється в безсвідоме, тоді «душа народжується в Богові». Але (як Екгарт вірно зауважує) такий стан не є щасливим, тому що справа йде про акт, негативний по відношенню до денного життя, а саме про сходження до потаємного божества (лат. *deus absconditus*), що володіє властивостями, вельми відмінними від властивостей Бога, сяючого при світлі дня»². Карл Густав Юнг наділяє лібідо божественним статусом. Дослідник має усталений погляд на лібідо, як безсмертну та персоніфіковану субстанцію, що асоціюється з архетипічними образами (Великої Матері; Героя / Воїна; Демона та ін.).

Зі свого боку, англійський юнгівський аналітик Ентоні Стівенс, спираючись на ідейний фундамент, закладений Карлом Юнгом, вказує на те, що «архетипи, будучи «активними живими схильностями» або «живими організмами, які наділені породжуючою силою», володіють здатністю

¹ Rowland, S. (2019). C. G. Jung in the Humanities: Taking the Soul's Path. London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group Ltd, 11.

² Юнг, К. Г. (2019). *Психологические типы*. Москва: Академический проект, 266.

запускати, контролювати та опосередковувати загальні поведінкові особливості і типові вираження нашого виду, навіть хоча ми, здебільшого, їх не усвідомлюємо. Як основа всіх звичайних феноменів життя, архетипи перевершують культуру, расу і час. Тому, на думку Юнга (на відміну від платонівської), ментальні події, які ми переживаємо, визначаються не тільки нашою особистою історією, але і колективною історією виду в цілому (біологічно закодованою в колективному безсвідомому), що простягається до споконвічних туманів еволюційного часу».¹ Власне цим поняттям позначаються будь-які явища і прояви поведінки, що мають природне походження і успадковані від наших предків – тварин (прим. відсилка до теорії еволюції Чарльза Роберта Дарвіна). До того ж відомо, що архетипи колективного безсвідомого мають спіритуалістично-віталістичний характер.

Найближча соратниця і учениця Карла Густава Юнга німецько-швейцарський психоаналітик Марія-Луїза фон Франц (1915-1998 рр.) пише про те, що «архетипи зливаються один з одним, а не є окремими частинками, якими раніше представляли електрони. Вони, насправді, скоріше являють собою «хмару електронів», говорячи мовою фізиків. Вони як розмита хмара, що по краях переходить в паралельні явища»². Поза тим, архетипи виступають головними «координаторами» мислення, які здатні керувати емоціями особистості та на інтуїтивному рівні можуть сигналізувати через будь-які ситуації про приховану небезпеку, що може нести загрозу людському життю. Втім, англійська дослідниця, член міжнародної юнгівської аналітичної асоціації Енн Кейсмент свідчить про те, що «...концепція колективного безсвідомого – це не спекулятивне або філософське, а емпіричне питання – архетипи існують *апріорі* як біологічні норми психічної діяльності» (прим. курсив автора – Енн Кейсмент)³.

З точки зору Карла Юнга, архетип (з грец. *архетупо* – прообраз, ідея) – це вроджена детермінанта, первісна інформаційно-енергетична структура, змістовно пуста абстрактна форма, яка продукується областю колективного безсвідомого. Крім того, архетип – це персоніфікований образ, який є символом цілісності свідомої та безсвідомої інстанції психіки. Архетипи на емоційному рівні проявляються, як потужний «вибух» уяви, фантазії (нім. *Einbildungskraft*). Вчений наділяє поняття архетипу цілою низкою різноманітних смислових конотацій і додає, що «архетип – означає *типос* (печатка – *imprint* – відбиток), певне утворення архаїчного характеру, що включає так само як за формою, так і за змістом *міфологічні мотиви*» (прим. курсив автора – Карла Густава Юнга)⁴.

Доречно відзначити, що поняття «архетип» було запроваджено у науковий вжиток піфагорійцями, а до запозичення цього терміну у своїх працях вдавалися стоїки, давньогрецький філософ Платон, філософ-неоплатонік Плотін, представники схоластики, апологетики та патристики (Тома Аквінський, Іоанн Скот Еріугена, Іреней Ліонський, Аврелій Августин та ін.). До цієї когорти також можна віднести імена таких мислителів – Філона Александрійського, який є представником елліністичного юдаїзму та римського філософа періоду пізньої античності Марка Туллія Цицерона і ін.. Саме поняття «архетип» ще в XIX-му столітті було вписане в теологічний (релігійний) контекст і асоціювалося з Богом, як Світочем і Творцем світу. Даний термін Карл Юнг запозичив у Святого Августина, єпископа Гішпоського та визначив його, як колективний зразок або патерн. Зокрема християнський богослов Аврелій Августин надавав Граду Божому символічного значення і писав про те, що «...тінь цього граду і пророчий образ його, який слугує скоріше для позначення, чим для дійсного уявлення його на землі...»⁵.

У спеціалізованому філософському словнику під редакцією доктора філософських наук Олександра Петровича Алексєєва подано таку дефініцію: «архетип – прообраз, первинна форма, зразок. В психоаналітичній теорії Карла Юнга архетипи – це основні елементи колективного безсвідомого, певні *апріорні* форми міфологічної фантазії... На думку Карла Юнга, шар безсвідомого, що містить архетипи, або матриця – це приховане сховище вражень найвіддаленіших, доісторичних часів, коли людина була ще невіддільною від природи. Матриця є колективним безсвідомим, в якому

¹ Стивенс, Э. (2019). *Возвращение к архетипу: обновлённая естественная история Самости*. Москва: Клуб Касталия, 60.

² Франц, М.-Л. фон (2013). *Психэ и материя*. Москва: Клуб Касталия, 13.

³ Casement, A. (2021). *Jung: An Introduction*. Bicester: Phoenix Publishing House, 41.

⁴ Юнг, К. Г. (2020). *Аналитическая психология: теория и практика. Тавистокские лекции*. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 72.

⁵ Блаженный, А. (1998). *О Граде Божьем. Книги XIV-XXII. Собрание творений в четырёх томах*. Санкт-Петербург: Алетейя; Киев: УЦИММ-Пресс, 4, 52.

людина не існує, як окремих індивід і повністю зливається з усім людством і природою»¹. Насамперед у даному контексті варто зазначити, що особистість відчуває себе більш впевненою в соціальному середовищі за умови, якщо виявляє свою спорідненість з іншими людьми на рівні цінностей та інтересів, що об'єднують їх в єдину людську спільноту, «плем'я».

Резюмуючи все вищесказане, можна констатувати, що архетипи, як універсальні структури колективного безсвідомого можуть комбінуватися хаотичним чином і тим самим формувати індивідуальну душу і фізичне тіло людини. Наріжним каменем даного дослідження є думка про те, що архетипи об'єднують весь потенціал людської раси, загальні характеристики, які притаманні людському виду (лат. Homo sapiens). Тут йдеться про те, що людські тіла є схожими між собою, але існують і певні відмінності (наприклад: колір очей або відбитки пальців і т. д.), які є показниками унікальності кожної людини.

Переважає більшість міркувань Карла Густава Юнга, зводилася до розуміння того, що «...людині спочатку необхідно повернутися до фундаментальних фактів власного буття, незалежно від будь-якого авторитету і традиції, і дозволити собі усвідомити свою відмінність від інших»². Важливо в даному випадку звернути увагу на те, що процес індивідуації складається з таких етапів: (1) *Розкриття Персони* (прим. курсив в даному абзаці мій – М.М.). Особистість не сприймає її, як невід'ємну частину свого образу «Я», а лише, як інструмент, який виконує функції психологічного захисту, «маски», яка приховує вміст безсвідомого. Карл Густав Юнг вивів цікаву закономірність, що «якщо процес становлення свідомості йде природним шляхом, а не конвульсивно, то все життя протікає відповідно до основного патерну колективного безсвідомого...»³. (2) *Зустріч і боротьба з Тінню*. Тут мова йде про те, що людина усвідомлює реальну загрозу негативного прояву Тіні і всіма силами намагається йому протистояти. Головним лейтмотивом міркувань дослідника є визнання того, що «...якби у нас не було конфлікту, у нас не було енергії. Енергію можна знайти тільки там, де є протидія. Це абсолютно необхідне джерело будь-якої енергії. В природі немає енергії, якщо немає протистояння верху і низу, гарячого та холодного і т. д.»⁴. Людині вдається звільнитися з полону безсвідомого тільки тоді, коли вона усвідомить власну цінність, яка пов'язана з особистісним самоздійсненням. (3) *Взаємодія з Анімою та Анімусом*. Особистість розглядає дані архетипи, як автономні реальні образи, які у разі їх ігнорування можуть проявитися в негативному аспекті. (4) *Формування Самості*. Самість (нім. Selbst) є архетипом цілісності особистості, тобто центром інтеграції свідомої та безсвідомої частини психіки, а Его є точкою їх перетину.

Карл Густав Юнг встановив, що поняття «індивідуація» і «індивідуалізм» є різними процесами та наполягав на їх розмежуванні. Мислитель показує різницю між «індивідуацією», яка є завершальною стадією органічного поєднання різнорідних полярних структур психіки (особистого безсвідомого та колективного безсвідомого), які є складовими частинами цілісної системи «Я» та «індивідуалізмом», сутність якого полягає у виділенні вигаданих, уявних особливостей особистості, що йдуть в розріз з колективними уявленнями і суспільними вимогами. Вчений розмірковує про те, що «під впливом наукових припущень не тільки психічне, але і вся індивідуальна людина і навіть індивідуальні події стають жертвами «зрівнялівки» і «стирання відмінностей», які спотворюють картину реальності, перетворюючи її в концептуальну середню величину»⁵.

Доцільно наголосити на тому, що Карл Густав Юнг надавав процесу індивідуації гностичного і навіть окультичного (містичного) значення та порівнював його з алхімічним процесом [прим. перетворенням матеріалу неблагородного походження в «lapis philosophorum» – «еліксир життя» або золото]. Як стверджує американський юнгівський аналітик Стентон Марлан «...підхід до алхімії – як до психологічного і символічного мистецтва був для Юнга великим проривом і ключем до розкриття

¹ Алексеев, А. П., Васильев, Г. Г., Воробей, Ю. Д. (2004). *Краткий философский словарь*. Москва: ТК Велби; Проспект; РГ-Пресс, 22.

² Юнг, К. Г. (2021). *Структура и динамика психического*. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 83.

³ Jung, C. G. (2021). *Psychology of Yoga and Meditation: Lectures Delivered at ETH Zurich. Philemon Foundation Series, Book 29. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 6, 1938-1940. Lecture I, 7.*

⁴ Jung, C. G. (2019). *Dream Symbols of the Individuation Process: Notes of C. G. Jung's Seminars on Wolfgang Pauli's Dreams. Lectures Delivered at ETH Zurich – Philemon Foundation Series, Book 17. Princeton and Oxford: Princeton University Press. Lecture I, 77.*

⁵ Юнг, К. Г. (2020). *Нераскрытая самость. Настоящее и будущее*. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 13.

її таємниць. Дослідження та розвиток цього розуміння змусило Юнга врешті-решт побачити в алхімії фундаментальні вихідні передумови і підтвердження своєї психології безсвідомого»¹.

Згідно з твердженням Марії-Луїзи фон Франц «індивідуація – це розвиток так званої зрілої особистості, «гармонійного психічного цілого, здатного до опору і багатого енергією», яка здатна обрати свій власний шлях і самовпевнено залишається вірною своєму внутрішньому закону»². Процес індивідуації асоціюється з переходом від Psyche (грец. Ψυχή – душі – матеріальної субстанції – ірраціональності (емоцій, почуттів) – архетипу Великої Матері (Матері-Землі) – Східної традиції) => до Pneuma (грец. πνεῦμα – духу – Святого духу – дихання; в стоїцизмі – життєвої сили – «вогняного логосу» – раціоналізму (інтелекту) – архетипу Праотця – Західної традиції).

На Заході образу Космічної людини відповідав Ісус Христос; на Сході – Крішна; в єврейській каббалі – Адам Кадмон (Праотець). Карл Юнг писав, що згідно з юдейською традицією саме «в Адамі з самого початку містилося все людство, тобто душі всіх, кому судилося коли-небудь з'явитися на світ. Відповідно, душа Адама була «подібна гніту лампи, що складався з незліченних ниток». В цьому символі чітко виражена ідея всеосяжної єдності людства і всіх його окремих частинок»³. Втіленням образу Антропоса, як божества є «Еон» (грец. Αἰών; Αἰὼν Βύθος – життєвий період; вічність; безсмертя, глибина) в римській міфології Етернітас; в єгипетській міфології: бог Осіріс-Гор; в германській міфології (міф «Про створення світу») – гігант Імір; в індійському епосі – Яма (Пуруша); в персидській міфології – Гайомарт; в китайській міфології Пань-гу та юдейський образ Боголюдини – першого Адама (Адама Кадмона) і його християнський прототип, який втілює другого Адама: Ісуса Христа (Яхве, Єгова). Мислитель стверджував, що «космічна людина є не тільки початком, але і кінцевою метою всього життя – всієї світобудови»⁴. Дослідник окреслив ключові характеристики Антропоса, як прообразу сутності божественної цілісності особистості: по-перше, антропос – це праотець, який консолідує все людство (виконує роль об'єднуючого загальнолюдського тотему). По-друге, антропос є символом Самості в снах і міфах. Антропос є уособленням конгруентної особистості, що досягла найвищого рівня розвитку самосвідомості.

Значний внесок у дослідження архетипічних сценаріїв зробив американський дослідник міфології, етнограф і релігієзнавець Джозеф Джон Кемпбелл (1904-1987 рр.), який розробив концепцію подорожі героя (англ. The Hero's Journey) або мономіфу. Вченому вдалося втілити свій задум завдяки орієнтирам, які були задані такими психологами, як Зигмунд Фройд, Карл Густав Юнг, Отто Ранк і антропологами-етнографами Джеймсом Джорджем Фрезером, Арнольдом Ван Геннепом, Францом Урі Боасом та Мірчею Еліаде і ін.. В основі кемпбеллівського мономіфу (прим. термін запозичений з роману ірландського письменника Джеймса Джойса (1882-1941 рр.) – «Поминок Фіннегана» (1923-1939 рр.)) лежить архетипічний універсальний сюжет, що присвячений ініціації героя, який ризикнув прийняти виклик повсякденного світу і спуститися в царство Епіра [Аїда], яке асоціюється з колективним безсвідомим. Але при цьому залишається достеменно невідомим той факт чи було дане рішення щодо подорожі (зустрічі зі своїми внутрішніми демонами) власною ініціативою героя або приймалося під тиском зовнішніх обставин. Рефлексивно осмислюючи цей сценарій, дослідник дійшов до висновку, що герою задля того, щоб здійснити процес індивідуації потрібно пройти через трансформацію, яка спонукатиме його до кардинальних змін у житті. Подорож героя включає такі етапи: (1) виклик; (2) відмову від виходу за межі «зони комфорту»; (3) вихід за межі «зони комфорту»; (4) зустріч з наставником (духовним вчителем); (5) етап подолання численних випробувань; (6) духовний розвиток; (7) трансформацію; (8) етап повернення героя назад (додому), але вже в якості тріумфатора. Звідси випливає, що трансформація особистості на прикладі подорожі героя включає три стадії.

Першою сходинкою на шляху до розвитку Самості є *стадія сепарації* (прим. курсив в даному абзаці мій – М.М.), що характеризується (а) ігноруванням виклику і поверненням героя додому, яке спровоковане страхом переломних моментів, що змусять його покинути «зону комфорту»; (б) втручанням надприродних сил – Божої Матері або духовного наставника Сенекса (мудрого старця); (в) подоланням бар'єру => (страху перед невідомістю); г) точкою неповернення [підготовчим етапом до процесу трансформації]. Другою умовою досягнення індивідуації (розвитку Самості) є

¹ Marlan, S. (2020). *C. G. Jung and the Alchemical Imagination: Passages into the Mysteries of Psyche and Soul*. London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group Ltd, 9.

² Франц, М.-Л. фон (2017). *Архетипическое измерение психики*. Москва: Клуб Касталия, 139.

³ Юнг, К. Г. (2020). *Человек и его символы*. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 225.

⁴ Там само, 226.

проходження *стадії ініціації*, яка спрямована на загартування духу героя, який повинен пройти серію небезпечних випробувань (наприклад: визволення лицарем прекрасної дами з полону і т. д.). Герой на кожному кроці зустрічає різних чудовиськ (у більшості випадків – це дракон), що чатують на нього і вступає з ними в бій та з дивовижною легкістю знешкоджує їх і у такий спосіб реалізує свою мету. Прикладом обряду військової ініціації є церемонія «посвяти в лицарі», яка є своєрідним ритуалом воскресіння, що представлена на картині англійського художника Едмунда Блера Лейтона (1852-1922 рр.) – «Аколада» (франц. *acolade* – обійми), яку митець написав у 1901-му році. Але реалізація мети (звільнення принцеси з полону і відновлення Кільця Сили) в сновидіннях і міфах ще не означає завершення героїчного циклу випробувань. Кінцевою стадією процесу трансформації є *триумфальне повернення героя додому* (до звичайного повсякденного життя). На цій стадії здійснюється реалізація отриманого досвіду, який пов'язаний з впровадженням та рівномірним розповсюдженням інноваційних здобутків на усіх рівнях суспільства.

Джозеф Кемпбелл у своїй роботі «Герой із тисячею облич» (англ. «The Hero with a Thousand Faces» –1949) характеризує внутрішній стан героя (описує психічне становлення особистості) в період трансформації (духовної кризи). Дослідник говорить про те, що «хоча герой міфу ходить по твердій землі, його шлях завжди веде всередину – в глибини, де на нього очікує протистояння з темними силами і до нього повертаються сили давно втрачені, забуті, необхідні для перетворення світу. Але ось подвиг здійснений, всім нещастям покладено кінець, відбулася перемога над нещадним часом і підкорено простір; але ще свіжа пам'ять про пережитий жах, ще чутні пронизливі крики болю, і життя тепер наповнюється всеосяжною торжествуючою любов'ю і усвідомленням своєї власної незламної могутності»¹. Очевидним є те, що концептуальним підґрунтям цього нарративу є різка зміна початкової ситуації, яка запускає процес внутрішньої трансформації героя. Карл Юнг свого часу маніфестував, що «справжнє зростання особистості передбачає усвідомлення розширення, що виникає з внутрішніх джерел»². Звідси випливає те, що остаточне рішення (право вибору) завжди залишається за героєм: втекти додому і поступово деградувати або рухатися у напрямку духовного просвітлення і відшукати точку неповернення (нім. *Punkt ohne Wiederkehr*). Ба більше, Джозеф Кемпбелл підкреслює, що трансформація героя починається з «запрошення до подорожі» [вторгнення в його свідомість архетипів (образів, що з'являються у снах, сильних емоцій, дивних фізичних відчуттів і т. д.)], які можуть безпосередньо впливати на його поведінку. На думку науковця герой здатний прийняти доленосний виклик та накопичити енергію для досягнення самоздійснення тільки тоді, коли він наважиться вийти із своєї «зони комфорту». Адже лише після так званої перевірки на витривалість у нього з'явиться впевненість в собі і він зможе усвідомити важливість цього кроку та зробити правильний вибір.

На переконання іспанського філософа-езуїта, прозаїка Бальтасара Грасіана-і-Моралеса (1601–1658 рр.) кожна «людина повинна досягти *punto*-зрілості, буквально «пункту, точки, вершини», інакше кажучи, якогось моменту щасливої самосвідомості...Людина повинна стати *inapassionable*-безпристрасною, що перемогла свої пристрасті, які вона розуміє не як такі, що шкодять душі емоції і порожні захоплення, але як ниці думки і «вульгарні враження...»³. Тобто тут йдеться про те, що герой, перетнувши межу «земного світу» та розірвавши пуповину, що пов'язувала його з закаменілими стереотипами «повсякденного світу» (прим. автором даної концепції є австрійський філософ і соціолог Альфред Шюц), занурюється у безсвідоме, яке асоціюється з Аїдовим царством – потойбічним світом (царством мертвих). Там його зустрічають жахливі хтонічні чудовиська (фантастичні персонажі), які виступають протиборчою силою, що заважає йому рухатися до визначеної мети.

Проаналізувавши юнгівську теорію архетипів, американський вчений-психіатр Ерік Гудвін загострив свою увагу на висловленій фундатором аналітичної психології думці про те, що «...кожна людина має сильну тенденцію створювати і / або вибірково зберігати певні безсвідомі символічні асоціації (наприклад, світло = істина / знання, поточна вода = очищення, змія = відродження, тощо)»⁴. Отже, Карл Густав Юнг підводить нас до роздумів про те, що трансляція архетипів нашим безсвідомим (через сновидіння) здійснюється лише тоді, коли людина перебуває на роздоріжжі –

¹ Кемпбелл, Дж. (2019). *Тисячеликий герой*. Санкт-Петербург, 29-30.

² Юнг, К. Г. (2020). *Архетипы и коллективное бессознательное*. Москва: АСТ, 146.

³ Грасіан-и-Моралес, Б. (2020). *Карманный оракул и искусство благоразумия*. Москва: РИПОЛ классик, 21-22.

⁴ Goodwyn, E. D. (2020). Archetypes: The Contribution of Individual Psychology to Cross-cultural Symbolism. *Journal of Jungian Scholarly Studies (JSSS)*, 15 (1), 8. DOI: <https://doi.org/10.29173/jjs123s>.

при прийнятті важливих рішень. Вчений вважає, що пошук виходу із цього лабіринту є на психологічному рівні необхідним етапом, який відкриє перед особистістю міради можливостей, що допоможуть їй знайти своє справжнє покликання і відшукати сенс у житті. Тільки подолавши цей бар'єр, людина зможе обрати свою дорогу, яка приведе її до незалежності від існуючих в суспільстві стереотипів.

Ще одним прихильником юнгіанства є німецький науковець Крістіан Рослер, який детально досліджував теорію сновидінь Карла Юнга і у своїй статті відзначив те, що «...образи вказують на здатність «я» (его) впоратися з емоціями, імпульсами і комплексами (представленими в символічній формі уві сні), а також на силу его свідомості»¹.

Серед персонажів голлівудського кінематографу, які втілили на екрані образ справжнього героя і рятівника людства можна виділити Томаса Андерсона (Нео), який став центральною фігурою американсько-австралійського науково-фантастичного фільму «Матриця» (1999-2021 рр.). Фільм був знятий американськими режисерами сестрами (в минулому – братами): Ланою (Лоуренсом) Вачовські (1965 р. н.) і Ліллі (Ендрю Полом) Вачовські (1967 р. н.). Водночас не менш популярним серед різношерстної публіки є герой-шпигун – Джеймс Бонд, якого популяризував у своїх романах, які видавалися у період з 1953 р. по 2011 р. англійський журналіст і письменник Ян Ланкастер Флемінг (1908-1964 рр.). На сьогоднішній день значна кількість видатних режисерів проявляють чималий інтерес до цієї гостросюжетної історії та продовжують екранізувати детективно-пригодницьку сагу про «Джеймса Бонда». Перший фільм про Джеймса Бонда зняли у США ще у далекому 1962-му році, а вже у 2021-му році на екрани вийшов двадцять п'ятий за рахунком фільм «Не час помирати». Крім того, до цієї героїчної плеяди слід додати доктора Генрі Волтона (капітана Генрі Дефанса) – персонажа американської пригодницької кіносаги – «Індіана Джонс» (1981–2021рр.), який був вигаданий американськими режисерами Стівеном Алланом Спілбергом (1946 р.н.) і Джорджем Волтоном Лукасом(молодшим) (1944 р. н.) та сценаристами Лоуренсом Кезданом (1949 р. н.) і Філіпом Кауфманом (1936 р. н.). І звісно ж до цього переліку потрібно включити героя американського фантастичного культового фільму «Зоряні Війни» (1974-2019 рр.) Люка Скайвокера, котрий теж так само, як і попередній герой став витвором фантазії американського режисера Джорджа Волтона Лукаса (молодшого). Зі свого боку, німецького соціолога, теоретика кіно, кінокритика Зігфріда Кракауера (1889-1966 рр.) зацікавила постать героя германського епосу Еккарта, який заявив про себе, як про сміливого та вірного своїм ідеалам витязя. Вчений пише, що «історія особистості подібна до *монограми* (прим. курсив автора – *Зігфріда Кракауера*), де ім'я згущується до контурів, вони-то в якості орнаменту і набувають значення»².

У рамках даного дослідження також хочеться зупинитися на характеристиці головних героїв науково-фантастичного фільму «Матриця» (1999-2021 рр.). В «Матриці» в алегоричній формі представлена історія трансформації героя, який наважився кинути виклик симуляційним технологіям і перебуваючи на межі ілюзорного / реального світів, разом з іншими просвітленими людьми, які прокинулися від оманливого сну, зміг успішно зламати код системи та перемогти в запеклій боротьбі зі штучним інтелектом(машинами), що існували за рахунок енергетичного ресурсу людини.

Головний герой «Матриці» хакер Томас Андерсон (Нео – Обраний), якого зіграв канадський актор Кіану Рівз (1964 р. н.) є втіленням образу не тільки Ісуса Христа, а й прототипом апостола «Фоми невіруючого» (прим. див. Євангеліє від Іоанна Богослова). Одним із визначних подвигів Нео є порятунок командира корабля Морфеуса, якого йому вдалося врятувати за допомогою надздібностей і завдяки підтримці вірної подруги Трініті, яка є прототипом Марії Магдалини. Адже за задумом режисерів персонаж Трініті виконує завдання терориста Морфеуса, тому що вона так само, як і Нео промишляє хакерством. Виконавицею ролі Трініті стала канадська актриса Керрі-Енн-Мосс (1967 р. н.), а роль Морфеуса дісталася американському актору Лоренсу Джону Фішберну III (1961 р. н.). Ключовою метою творців цього фільму було їх бажання довести, що людина – це не рудимент живої природи, а розумна істота (лат. Homo sapiens), яка насамперед все піддає сумніву і вибудовує власну стратегію розвитку та відстоює нігілістичну позицію, що проявляється в усвідомленні ілюзорності світу і визначається, як стан пробудження в буддійській традиції

¹ Roesler, C. (2020). Jungian theory of dreaming and contemporary dream research – findings from the research project 'Structural Dream Analysis'. *Journal of Analytical Psychology*, 65 (1), 46. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12566>.

² Кракауэр, З. (2019). *Орнамент массы. Веймарские эссе*. Москва: ООО Ад Маргинем Пресс – Музей современного искусства «Гараж», 20.

(санскр. बोधि – бодхі). Слід зауважити, що людина, підвищуючи свій рівень самосвідомості здатна протистояти матриці (ілюзорності сприйняття світу) та пізнати об'єктивну реальність крізь призму суб'єктивного (індивідуального) досвіду. Як зазначає українська дослідниця Мельничук Майя Михайлівна «герой – персоніфікована сила свідомості, персона, яка бореться з несвідомою, як правило, недоступною розумінню, стороною особистості»¹.

Згідно з платонівським «міфом про печеру» матриця намагається перетворити людину на раба ілюзій і утримувати її в полоні оманливого «світу тіней», і у такий спосіб прагне повністю контролювати її життя [див. роботу голландського художника Корнеліса Гарлемського – «Платонівська алегорія печери» – 1604 р.]. Уособленням юнгівських архетипів Анімуса і Аніми є головні герої «Матриці» Томас Андерсон (Нео) і Трініті та Іззі Крео і Том Крео, які є головними дійовими особами філософського фільму-притчі «Фонтан» (2006 р.) американського режисера Даррена Аронофскі. Крім того, прототипами Анімуса та Аніми є головні персонажі толкінівського епосу Берен та Лутіен («Сильмариліон»), Арагорн і Арвен, Тінгол та Меліан, Туор і Ідріль, Еол та Аредель («Володар кілець») і герої валлійської легенди Кілух і Олвен.

Висновок. В межах даного дослідження була представлена інтерпретація юнгівського архетипу, як вродженої психічної структури особистості в історико-філософському контексті. В процесі розгляду даної проблематики були отримані такі результати: по-перше, було визначено, що архетипи є вродженими психічними структурами, які можуть впливати на формування стійких поведінкових патернів, оскільки вони володіють потужним енергетичним потенціалом. По-друге, встановлено, що особистість зможе подолати свій страх і вийти за межі власної «зони комфорту» лише тоді, коли усвідомить необхідність розвитку Самості (досягне високого рівня розвитку самосвідомості). По-третє, підкреслено, що конгруентна особистість (інтегрована особистість) здатна самостійно створити середовище, яке сприятиме всебічному розвитку її здібностей та побудувати власну життєву стратегію, що базуватиметься на системі цінностей, яка буде підтримувати цілісність її «Я».

References:

1. Alekseev, A. P., Vasiliev, G. G., Vorobey, Yu. D. (2004). *Kratkiy filosofskiy slovar* [The-Concise-Philosophical-Dictionary].-Moscow:-TK-Welby;-Avenue; RG-Press. [in Russian].
2. Blazhenyy, A. (1998). *O Grade Bozhem* [The City of God]. Saint-Petersburg: Aleteya;-Kiev: UCIMM-Press, 4. [in-Russian].
3. Campbell, J. J. (2019). *Tysyachelikiy geroy* [The Hero with a Thousand Faces]. Saint-Petersburg: Piter. [in Russian].
4. Casement, A. (2021). *Jung: An Introduction*. Bicester: Phoenix Publishing House Ltd. [in-English].
5. Franz, M.-L.von (2017). *Arkhetipicheskoe izmerenie psikhiki* [The archetypal Dimensions of the Psyche]. Moscow: Club Castalia. [in Russian].
6. Franz, M.-L.von (2013). *Psikhe i Materiya* [Psyche and Matter]. Moscow: Club Castalia. [in Russian].
7. Goodwyn, E. D. (2020). Archetypes: The Contribution of Individual Psychology to Cross-cultural Symbolism. *Journal of Jungian Scholarly Studies (JSSS)*, 15 (1). DOI: <https://doi.org/10.29173/jjs123s>.
8. Gracian y Morales, B. (2020). *Karmanny orakul i nauka blagorazumiya* [The Pocket Oracle and Art of Prudence]. Moscow: RIPOL classic. [in Russian].
9. Jung, C. G. (2019). *Dream Symbols of the Individuation Process: Notes of C.G. Jung's Seminars on Wolfgang Pauli's Dreams*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
10. Jung, C.G. (2021). *Psychology of Yoga and Meditation: Lectures Delivered at ETH Zurich, Vol. 6:1938 –1940*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
11. Jung, C.G. (2021). *Struktura i dinamika psikhicheskogo* [The Structure and Dynamics of the Psyche]. Moscow: Institute of General Humanitarian Research. [in Russian].
12. Jung, C. G. (2020). *Analiticheskaya psikhologiya: teoriya i praktika. Tavistockskie lektzii* [Analytical Psychology: Its Theory and Practice. The Tavistock Lectures]. Moscow: Institute of General Humanitarian Research. [in Russian].
13. Jung,-C. G.-(2020).-*Chelovek-i-ego-simvoly* [Man and His Symbols]. Moscow: Institute of General Humanitarian Research (IGHR) [in-Russian].
14. Jung, C. G. (2020). *Neraskrytaya samost. Nastoyashchee i budushchee* [The Undiscovered Self. Present and Future]. Moscow: Institute of General Humanitarian Research. [in Russian].
15. Jung, C. G. (2020). *Arkhetipy i kollektivnoe bessoznatelnoe* [The Archetypes and the Collective-Unconscious].- Moscow:-AST. [in-Russian].

¹ Мельничук, М. М. (2017). Теоретичне дослідження кінематографічних образів у рамках аналітичної психології К. Г. Юнга. *Журнал: Психологія і особистість*, 2 (12), 229.

16. Jung, C. G. (2019). *Psichologicheskie tipy* [Psychological Types]. Moscow: Academic Project. [in Russian].
17. Kracauer, S. (2019). *Ornament massy. Veymarskie esse* [The Mass Ornament. Weimar Essays]. Moscow: OOO Ad Marginem Press – Museum of Contemporary Art «Garage». [in Russian].
18. Marlan, S. (2020). *C. G. Jung and the Alchemical Imagination: Passages into the Mysteries of Psyche and Soul*. London and New York: Routledge. Taylor and Francis Group Ltd.
19. Melnychuk, M. M. (2017). Teoretychne doslidzhennia kinematohrafichnykh obraziv u ramkakh analitychnoi psykholohii K. H. Yunha [Theoretical study of cinematic images in the framework of the analytical psychology of C.G. Jung]. *Journal: Psychology and Personality*, 2 (12). [in Ukrainian].
20. Roesler, C. (2020). Jungian theory of dreaming and contemporary dream research – findings from the research project ‘Structural Dream Analysis’. *Journal of Analytical Psychology*, 65 (1). DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12566>[in-English].
21. Rowland, S. (2019). *C. G. Jung in the Humanities: Taking the Soul’s Path*. London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group Ltd.
22. Stevens, A. (2019). *Vozvrashchenie k arketipu. Obnovlennaya estestvennaya istoriya Samosti* [Archetype Revisited: An Updated Natural History of the Self]. Moscow: Club Castalia. [in Russian].